

**VASIF ALLAHVERDİYEVİN XOR VƏ SİMFONİK
ORKESTR ÜÇÜN “YÜKSƏK-YÜKSƏK TƏPƏLƏRƏ”
TÜRKÜSÜ (ODASI)**

**VASIF ALLAHVERDİYEV'İN KORO VE SENFONİK ORKESTRA
İÇİN “YÜKSEK YÜKSEK TEPELERE” TÜRKÜSÜ (ODASI)**

**ODE OF VASIF ALLAHVERDIYEV “TO HIGH – HIGH HILLS”
FOR CHOIR AND SYMPHONY ORCHESTRA**

**ОДА ВАСИФА АЛЛАХВЕРДИЕВА «НА ВЫСОКИЕ- ВЫСОКИЕ
ХОЛМЫ» ДЛЯ ХОРА И СИМФОНИЧЕСКОГО ОРКЕСТРА**

Aytən Raufqızı BABAYEVA*

Özet

Makalede; bestekâr ve güzelsanat sanatkârı Vasif Allahverdiyev'in Türk halk türküsünü esas alarak koro ve senfonik orkestra için yazdığı “yüksek yüksek tepelere” türküsü etraflı araştırlarak tahlil olunmaktadır. Şiirler üsluplu bu eserde bestekâr kıvrak, hazin musiki dilini orkestranın ilginç ve çok renkli saz boyaları ile ifade etmeyi başarmıştır. Türkü, Türk-Azerbaycan kültür ilişkilerini ifadesi bakımından edebi-lirik mazmunlu eserler içerisinde özel bir önem kesbetmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk-Azerbaycan kültür ilişkileri, edebi-lirik konu, oda, türkü, musiki dilinin özellikleri, orkestralaştırma araçları, ritmik figürler, ostinat ritm.

Xülasə

Təqdim olunan məqalədə bəstəkar, əməkdar incəsənət xadimi Vasif Allahverdiyevin türk xalq mahnısının əsasında xor və simfonik orkestr üçün yazdığı “Yüksək-yüksək təpələrə” türküsü (odası) ətraflı araşdırılaraq təhlil olunmuşdur. Poetik üslublu bu əsərdə bəstəkar kövrək, həzin musiqi dilini orkestrin maraqlı və rəngarəng tembr boyaları ilə ifadə etməyə nail olmuşdur. Türkü Türk-Azərbaycan mədəni əlaqələrinin ifadəsi baxımından ədəbi-lirik məzmunlu əsərlər içərisində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Açar sözlər: Türk-Azərbaycan mədəni əlaqələri, ədəbi-lirik mövzu, oda, türkü, musiqi dilinin xüsusiyyətləri, orkestrləşdirmə vasitələri, ritmik fiqurasiyalar, ostinat ritm.

* Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyası Sənətşünaslıq namizədi/AZERBAIJAN

Summary

In this paper an ode of the composer, Honoured Art Worker, Vasif Allahverdiyev “To high – high hills” written for choir and symphony orchestra on the basis of Turkish folk song is in detail investigated and analyzed. In the composition created in poetic style the composer skillfully uses a loving and sad musical language by interesting and colored timbres of orchestra. A composition takes up a special place among compositions of literary-artistic content from the point of view of Turkish-Azerbaijan cultural relations.

Key Words: Turkish-Azerbaijan cultural relations, literary-lyrical theme, ode, features of musical language, orchestra means, rhythmic figures

Резюме

В представленной статье подробно исследуется и анализируется ода композитора, заслуженного деятеля искусств ода Васифа Аллахвердиева «На высокие- высокие холмы», написанная для хора и симфонического оркестра на основе турецкой народной песни. В произведении, созданном в поэтическом стиле, композитор умело использует нежный и грустный музыкальный язык с помощью интересных и красочных тембров оркестра. Произведение занимает особое место среди произведений литературно-художественного содержания, с точки зрения турецко-азербайджанских культурных связей.

Ключевые слова: турецко-азербайджанские культурные связи, литературно-лирическая тема, ода, особенности музыкального языка, оркестровые средства, ритмические фигуры.

Müstəqil respublikamızın yaranıb formalaşdığı dövrdə ədəbiyyat, incəsənət və musiqidə cəmiyyətdə baş verən ictimai hadisələrlə əlaqədar yeni mövzu və ideyalar irəli sürüldü. XX əsrdə Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında tarixi əhəmiyyət kəsb edən “beynəlmiləl” mövzular yeni səpkidə və yönümdə işıqlandırılmağa başladı. Azərbaycan və Türkiyə arasında tarixən mövcud olmuş ədəbi-mədəni əlaqələr bəstəkarların qarşısında yeni tələblər qoyaraq, bir sıra musiqi əsərlərinin yaranması üçün şərait yaratdı.

Türk-Azərbaycan mədəni əlaqələrinin təcəssümü olan F.Sücəddinovun xor və simfonik orkestr üçün “Atatürk” odası (1994), V.Adıgözəlovun qiraətçi, solistlər, xor və simfonik orkestr üçün “Çanakkala” oratoriyası (mətn –Mehmet Akif Ersoy, 1998-ci il), H.Adıgözəlzadənin xor və zərb alətləri üçün Aytən Uğuralpın sözlərinə “Yaşıl Bursa” odası, F.Əlizadənin N.Hikmətin sözlərinə bariton, xor və kamera ansambli üçün “Ölməzliyə səyahət” əsəri (1997), “Ölümsüzlüyə yolçuluq” oratoriyası (1999) Azərbaycan-Türkiyə mədəni əlaqələrinin möhkəmlənməsinin parlaq təcəssümü oldu.

Ötən əsrin son onilliyinin məhsulu olan rəngarəng məzmunlu, müxtəlif obrazlar dairəsini əhatə edən bu xor əsərləri ilə yanaşı, bəstəkar, əməkdar incəsənət xadimi Vasif Allahverdiyevin 2001-ci ildə bəstələdiyi “Yüksək-yüksək təpələrə” türküsi çox vaxtında yaranmış bir əsər oldu.

İsmayıl Hacıbəyovun yetirməsi olan Vasif Allahverdiyevin “Yüksək-yüksək təpələrə” xor əsəri türk xalq mahnısının xor və simfonik orkestr üçün işlənməsidir. Türkü mahnıvari üslublu, lirik məzmunlu bir əsərdir.

Yük-sek yük-sek te-pe-le-re ev kur-ma-sın-lar
Ba-la-mın bir a-tı ol-sa bin-se-de gel-se

Ümumiyyətlə, xor musiqisi özlüyündə çətin bir janrdır. Üslub dəqiqliyi, obrazın aydın və emosional tərzdə şərhli xor musiqisi üçün müəyyənədici cəhətlərdəndir. Bu baxımdan V.Allahverdiyev "Xor və simfonik orkestr üçün türkü" əsərində bu işin öhdəsindən bacarıqla gələ bilmişdir. Çox sadə və səmimi ahənglərə malik bu türkü lirik məzmun daşıyır. Xorun ədəbi orijinalı türk xalq mahnısından götürülmüşdür:

Yüksək-yüksək tepelere
Ev kurmasınlar.
Ayrı-ayrı memlekete
Kız vermesinler.
Annesinin bir tanesini
Hor görmesinler.
Uçanda kuşlara
Malum olsun
Ben annemi özledim,
Hem annemi, hem babamı,
Ben köyümü özledim.
Babamın bir atı olsa
Bense de gelse
Annemin yelkeni olsa
Açsa de gelse
Kardeşlerim yolları
Bilse de gelse.

Poetik mətndə öz el-obasından, valideynlərindən, ailəsindən ayrı düşən, özgə məmləkətə köçən qızın acı ızdırları əks olunur. Həsrət, hicran və ayrılıq hissləri mahnının əsas ideyasını təşkil edir. Doğma yurda məhəbbət hissi poetik mətndə qırmızı xətlə keçir.

Vasif Allahverdiyevin xor və simfonik orkestr üçün "Yüksək-yüksək təpələrə" türküsü unison xor və simfonik orkestr üçün yazılmışdır. Əsər mahnının tematizmi üzərində qurulmuş orkestr girişi ilə başlanır. Elə ilk xanələrdən özünü büruzə verən zərb alətlərinin ritmik formulu bütün əsər boyu ostinat kimi saxlanılır və sanki əsəri çərçivəyə salmışdır. (nümünə 1).

2 + 2 + 2 + 3

KÜLTÜR EVRENİ - UNIVERSE OF CULTURE - ВСЕЛЕННАЯ КУЛЬТУРЫ

t-no
t-ro
legno

Zərb alətlərinin başlanğıc ostinatosu fonunda skripkalar ani olaraq qlissando ifa edir. Girişdə bu fonda skripkaların həzin melodiyasını ağac nəfəslı alətlər əvəzləyir. Türkü kuplet formasındadır: A A₁ + A A₁. Birinci hissə dörd cümlədən ibarətdir:

a a b b (4 xanə+4 xanə+4 xanə+4 xanə). I kuplet həzin, incə, lirik xarakterli melodiya üzərində qurulmuş və bütün əsərin əsas ideyasını ifadə edir. Məhz bu melanxolik hissədən başlayaraq, ifadə olunan mövzu, əsərin xarakteri açılmağa başlayır (nümunə 2).

İkinci kuplet a a b₁ b şəklində qurulur. Burada kvadrat quruluş nəzərə çarpır. Birinci və ikinci kupletin orkestrləşmə üsulları bir-birindən fərqlənir. Birinci kupletdə xorun həzin, kantilen melodiyasını orijinal tembr birləşməsi - alt və qoboy solosu təqlid edir ki, bu da səslənişin lirik ifadəliliyində mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Kupletin ikinci yarısında isə xorun melodiyasını alt, violonçel, kontrabaslar faqotlarla birlikdə təqlid edir [12] (nümunə 3). Bəm alətlərin melodiyanı ifa etməsi sanki kupletin birinci yarısına cavab verir.

12 13

aş - rı aş - rı mem - le - ke - te kız ver me - sin - ler
an - ne - min yel - ke - ni ol - sa uç - sa - da gel - se

İkinci kupletdə orkestrləşmə yenilənir. Xorun melodiyası skripkalarla unisonda səslənir. Kupletin II yarısında melodiyanı əvvəlcə fleyta və klarnetlər, sonra isə bütün simli alətlər faqotlarla birgə səsləndirir.

Türkünün sonluğu zərb alətlərində səslənir. Əvvəldə verilən ritmik fiqurasıyanın saxlanılması burada da nəzərə çarpır. Kiçik xor miniatürünün arxitektonikasında tematik təkrarlıq orkestrləşmədə yenilənmə ilə dolğunlaşır. Sadə diatonik melodiya orkestrin köməyi ilə daha da gözəlləşir və dolğun, əhatəli məzmun alır. Məhz orkestr rəngarəng tembr boyaları vasitəsilə dinləyicini cəlb edir. Bəstəkar burada təkcə xalq mətnini deyil, həm də melodiyanı istifadə etmişdir. Türkünün əvvəlində orkestr girişi, sonunda isə orkestr tamamlayıcısı səslənir (nümunə 4).

The image shows two measures of a musical score. Measure 17 is marked with a circled '17' and 'soli'. The timpani part has a forte (f) dynamic and a solo marking. The snare drum (t-no) and tenor drum (t-ro) parts have rests. The bass drum (Cassa) part has a forte (f) dynamic and a solo marking. Measure 18 is marked with a circled '18'. The timpani part has a forte (f) dynamic. The snare drum (t-no) part has a forte (f) dynamic and a solo marking. The tenor drum (t-ro) part has a forte (f) dynamic and a solo marking. The bass drum (Cassa) part has a forte (f) dynamic and a solo marking.

Türkü sanki kövrək musiqi "akvarel"idir. Sakit, axıcı, həzin intonasiyalar əsəri bəzəyir. Girişdə zərb alətlərinin ostinatı fonunda incə sekunda ahəngləri və skripkaların glissandosundan sonra simlilərlə taxta nəfəsililərin həzin dialoqu və nəhayət xorun unison ifası – türkü səslənir.

Son dərəcə poetik üslublu bu türküdə bəstəkar qənaətcil ifadə vasitələri ilə gözəl bir lövhə yarada bilmişdir. Forma baxımdan odaya yaxın olsa da, əsər oda və lövhə janrı arasında aralıq mövqə tutaraq, bir növ janrın yeniləşməsi ilə diqqəti cəlb edir.

Sonda isə zərb alətlərinin ostinant ritmik formulu və incə qlissando türkünə tamamlayır.

“Yüksək-yüksək təpələrə” türküsi lirik məzmunlu olub, bizi əhatə edən gerçəklikdə bir qəlbin çırpıntılarının inikasıdır. Ümumiyyətlə, lirika Azərbaycan və türk xalqlarının naturasının ən səciyyəvi cəhətidir. Bu mənada türksöylü xalqların milli estetikasını əks etdirən lirika güclü milli bədii özünüifadə, qüvvətli özünüdərkətmə vasitəsidir. Tarixi-iqtisadi amillərlə şərtlənən lirika həm milli təfəkkürün, həm də musiqili aləminin xüsusi keyfiyyətidir.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında beynəlmiləl mövzuların əks olunması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, yeni yaranan əsərlərdə Azərbaycan və Türkiyə arasında dostluq, qardaşlıq münasibətləri daha da möhkəmlənmiş və tarixən mövcud olmuş ənənələrdən bəhrələnməmiş şəkildə ifadə olunmağa başlamışdır. Bu baxımdan əməkdar incəsənət xadimi Vasif Allahverdiyevin “Yüksək-yüksək təpələrə” türküsi xüsusilə diqqətəlayiqdir. Bu mənada bəstəkarın əsərinə iki dövlət arasında mədəni əlaqələrin ifadəsinə görə həm ictimai-siyasi məzmunlu, lirik, həzin xarakterinə görə isə ədəbi-lirik baxımından yanaşmaq, zənnimizcə daha məqsədəuyğundur. Lakin hansı baxımdan – istər ictimai-siyasi, istərsə də ədəbi-lirik tərəfdən yanaşmadan asılı olmayaraq,

KÜLTÜR EVRENİ - UNIVERSE OF CULTURE - ВСЕЛЕННАЯ КУЛЬТУРЫ

"Yüksək-yüksək təpələrə" türküsü bizi əhatə edən çosğun, qaynar həyatda bir qəlbin çırpıntılarının inikasıdır. Təbiidir ki, XXI əsrin emosional həyat tərzində bu türkü kimi həsrət və nisgillə dolu olan lirik əsərlərin özünəməxsus yeri vardır.

ƏDƏBİYYAT

1. Vəlif Allahverdiyev "Yüksək-yüksək təpələrə" xor və simfonik orkestr üçün türkü. Əlyazma. 2001.
2. Müəllifin bəstəkarla söhbətləri.